

Радослав ФИЈАТОВИЋ

Јелени и њихово уношење на Турјаку

Породица јелена је многобројна. Има их преко 80 врста, а распрострањени су на свим континентима сем Аустралије. У ловиштима наше земље живе три врсте јелена: обични јелен, јелен лопатар и јелен аксис, који је унесен из Азије.

Код нас је најбројнији обични јелен. Најбоље услове за живот и размножавање ове врсте јелена у нашој земљи пружају бељска ловишта у Барањи, затим посавске и подравске шуме у Хрватској. Обзиром да су наведена шумска ловишта богата мочварама то обичног јелена у овим ловиштима називају још и ритски јелен, за разлику од јелена из планинских ловишта Словеније и неких ловишта Хрватске. Планински јелен је знатно лакши и слабији од ритског јелена.

Јелена лопатара и јелена аксиса имамо само у неколико наших ловишта и то лопатара највише у Фрушкој Гори, а аксиса на острвима Бриони.

Шуме Црне Горе пружају далеко слабије могућности за успјешан узгој и размножавање јеленске дивљачи, па их по нашем мишљењу, тамо не треба ни формирати.

Одрастао јелен тежак је до 300 кг. што зависи највише од прехранбених прилика у ловишту. Кошута је знатно лакша и не прелази тежину од 150 кг. Јелен је потпуно израстао у својој 6 години, а кошута у трећој. Доживи старост до 35 година.

Јелен се разликује од кошуће по томе што на глави носи рогове, а врат му је обрастао дугим густим длакама које називамо гривом. Сваке године, крајем фебруара или почетком марта, јелен одбацује рогове, али му одмах почну расти други, који потпуно израсту до половине мјесеца јула. Док расту, рогови су меки као гума, а превучени су танком кожицом, обраслом њежним длачицама као плиш. Након 5 мјесеци рогови опет потпуно очврсну. Роговље јелена, заједно са чеоном кости, буде тешко до 12 кг. За јелена, који има роговље теже од 7 кг. кажемо да је капиталац.

Јелени се паре само ноћу почев од друге половине августа па до краја септембра. За вријеме парења јелени ричу и тада долази до оштрих борби око кошуте. Кошута носи око 40 недјеља и у мају или јуну отели једно, рјеђе два телета.

Јелен пружа човјеку знатне користи, јер му је месо веома укусно, нарочито код млађих. Кожа јелена је фина, еластична и веома трајна. Употребљава се за чишћење осјетљивих сочива и за прочишћавање — филтрирање бензина. Од рогова се праве разни собни украси, затим дугмад, држаља за ножеве и перорезе и др. Зуби очњаци се употребљавају као накит.

Јелен живи у пространим шумама гдје влада потпун мир и у којима има добре паше. Шума мора такође да има и ливада, а и ораница на којима ће се сијати зоб, раж, јечам, кукуруз, дјетелина, кромпир, репа и др. ради побољшања исхране јелена. У недостатку крпке хране јелен излази из шуме на оранице и тада причини велике штете пољопривредним културама, нарочито кукурузу. Кукуруз најрадије једе док је мљечан, а клип одгризе обично само до половине.

У пшеници, ражи, зоби и јечму такође направи штете, јер одгриза класје па нам се чини као да је жито маказама пошито.

У кромпиру и репи почини велике штете као и у кукурузу. Кромпир или репу никада не вади редом — по бразди — као што то чини дивља свиња, већ ту и тамо, како стигне.

У шуми прави штете највише у шумским културама одгризањем терминалних пупова и избојака на младим садницама. Млада стабла, нарочито неких лишћара, оштети чешањем и ударањем рогова, а такође и гуљењем коре.

Као сваком преживару тако је и јелену потребна со. Зато се у ловиштима у којима има јелена праве солишта.

Гдје у ловишту нема воде, морамо им ову осигурати, не само за пиће, већ и ради каљужања, нарочито у љетним мјесецима.

Зими јелене морамо обавезно прихрањивати. У том циљу подижемо хранилишта у која стављамо само првокласно ливадско сијено, дјетелину, кромпир, репу чичоку и дивљи кестен. Јелени се зими и преко дана задржавају на хранилиштима или у њиховој непосредној близини па их је тада најлакше заштитити од криволоваца и штеточина, ако на хранилишта будно мотримо. Осматрањем баш у то доба најлакше и најтачније ћемо утврдити бројно и квалитетно стање дивљачи у ловишту, здравствено стање, однос полова и др.

Најопаснији непријатељи јелена су вуци који им, нарочито зими за вријеме великог снијега, наносе велике штете. Исто тако, опасни су и пси скитнице који јелене разгоне. Велике штете јеленима наносе криволовци, јер их гађају из разних пушака, па и сачмом, те их само израњава, а сваког рањеног јелена можемо сматрати изгубљеним.

До прошле јесени ловиште „Биоградско Језеро“ било је једино ловиште на подручју наше Републике које је имало јеленску дивљач. Од прошле јесени и државно ловиште „Турјак-Хајла“ има јелене. Са Веља је 12. X. 1958 г. допремљено на Турјак 15 комада јелена од којих 6 мужјака и 9 женки, па су истога дана смјештени у узгајалиште, које је подигнуто на мјесту званом Дражица.

Допремљени јелени су прошлогодишња телад, похватана и на млијеку отхрањена. Већина телади је прилично закржљала.

Сем приспјелих, наручено је још 8 комада телади, под условом да све буду женке, и 5 комада одраслих, по цијени од 100.000 дин. по комаду, од којих 3 да буду кошуте, а 2 јелена. Ово, по нашем мишљењу, није требало учинити, јер је сасвим довољан број јелена већ допремљен. Сем тога, неправилан је однос полова набављених јелена, јер је допремљено свега 6 јелена и 9 кошута, а треба да буде на сваког јелена по једна кошута. Да би ствар била још гора, наручено је 8 телади под условом да све буду женке — кошуте.

Иако је ловиште „Турјак-Хајла“ једно од најљепших, мишљења смо, да јелене, поготову оне са Веља, није требало уносити јер се бељски јелени неће задржати на Турјаку, на просјечној надморској висини од око 1.400 м., већ ће се спустити у долину Лима или Ибра, гдје ће, наравно, наносити осјетне штете пољопривредним културама.

Усљед интензивних сјеча нестаје великих шумских комплекса на Турјаку, нарушава се мир, а то све неповољно утиче на јелена. Јелену је потребна велика количина хране коју не може наћи у малим комплексима шума, поготову ако се у њима искоришћавају споредни шумски производи, или се врши испаша стоком.

Према томе, да ли ће управа ловишта „Турјак-Хајла“ успјети да бељске јелене аклиматизује и одржи на Турјаку, велико је питање. Не треба губити из вида да Турјак није исто што и Биоградско Језеро. Биоградско Језеро је, прије свега, оивичено гребенима Бјеласице који се над њим дижу и до 1000 м. надморске висине, па чине природну ограду преко које дивљач тешко рјешава да пређе, а нема ни потребе да мијења пребивалиште, јер је нико не гони нити узнемирава. Мочварна околина Језера обрасла прашумом племенитих лишћара пружа јеленима потребан мир и обиље разноврсне хране. Криволовство је ликвидирано, вукова нема, јер су потамањени, а испаша стоке је забрањена. Свега тога, засада, на Турјаку нема, па према томе ни услова да се јелени на њему одрже. О овоме мора убудуће управа ловишта да води рачуна, да не би уложени труд и средства били узалудни.